

● Ғалым мінбері

Елдің инновациялық әлеуетін білім-ғылыммен ғана арттыра аламыз

Бүгінгі таңда бірегей өнімдерді жасау үшін адамдардың білімі мен біліктілігін пайдаланудың маңызы зор. Мәселен, Дүниежүзілік банктің бағалауынша, адам капиталының сапасы экономикалық жаңғырту мен мемлекеттердің даму деңгейіндегі айырмашылықты 30 пайызға дейін анықтайды екен. Бүгінгі төртінші өнеркәсіптік революция және экономиканың дамуы жағдайында адамдар мен олардың әлеуеті тек мұнаймен ғана өлшеніп тұрғаны белгілі.

Қазақстанның халықаралық рейтингтердегі жоғары ұстанымына қарамастан, білім беру саласындағы қазақстандық сарапшылардың талдауы бірқатар проблемалық мәселелер мен сын-қатерлерді анықтап отыр. Мысалы, қазақстандық ЖОО түлектерінің тек 30-35 пайызы ғана мамандығы бойынша жұмысқа орналасса, 70 пайызы жоғары білімді «диплом алу» ретінде ғана қарастырады екен.

Мамандар білімді азаматтардың Қазақстаннан кету мәселесіне де алаңдап отыр. Сыртқа ағылатын жоғары білімді жастардың үлесі жыл өткен сайын артып келеді. Егер 2015 жылы олардың үлесі 30 пайыз болса, 2019 жылы 40 пайызға көтерілген. Осы уақыт аралығында техникалық кадрлардың елден кетуі де 1,5 есеге өскен.

Сарапшылардың пікірінше, адамзат тағу онжылдықтарда кездесетін жасанды интеллектіге негізделген технологияның өсуі мен оның енгізілуінен туындайтын сын-қатерлерді ескеру қажет. Өйткені, автоматтандыру мен роботтандыру көптеген жандардың дағдылары мен құзыреттерін жоғалтады. Кейбір кәсіптерге біліктілік талаптары едәуір артатын болады. Бұл ретте жаңа форматтағы адами капиталды дамыту ұзақ мерзімді мемлекеттік саясаттың басты назарында болуы тиіс. Экономикадағы осындай модельдің қаншалықты тез іске асырылатыны мемлекеттердің бәсекеге қабілеттілігіне байланысты. Соңғы жылдары еліміз осы бағытта көп күш-жігер жұмсады. Айталық, заңнамалық база қалыптастырылып, даму институттары құрылды. Үкіметтік бағдарламалар қабылданып жатыр. Ұлттық инновациялық жүйе қалыптасу үстінде.

Қазіргі уақытта адами капиталдың өсуіне қарай мемлекеттің рөлін арттыру үрдісі байқалады. Индустриялық экономикадан инновациялық экономикаға өту үшін Қазақстан барлық деңгейдегі басқаруды өзгертуі тиіс. Мемлекет ілгері даму үшін орта құруға мүдделі болуы тиіс. Ол үшін ұйымдық, құқықтық, экономикалық шаралар қажет.

Адам дамуы мәселелерімен айналысатын қазақстандық экономист-ғалым Д.И.Закированың пікірінше, инновацияны жүзеге асыру кезінде бұрыннан қалыптасқан үрдістердің бұзылуы мүмкін. Бірақ, бұл бірқатар маңызды құрылымдық қозғалыстардың пайда болуын қамтамасыз етеді.

Айталық, ғылымды, машина жасау, өнеркәсіптік және ақпараттық кешендерді дамыту есебінен инновациялық-инвестициялық сектордың үлесін арттыруға; тұтыну секторының, ең алдымен әлеуметтік кешенің (денсаулық сақтау, білім беру, әлеуметтік сақтандыру, мәдениет), жеңіл өнеркәсіптің инновациялық жаңарту базасында үлесін өзгертуге; делдалдық буындарды қысқарту; электрондық сауданы дамыту және

басқаруда қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды неғұрлым тиімді пайдалану есебінен жұмыспен қамтылғандар қатарында да, инвестицияларда да, жалпы өнімде де сауда және басқару секторының үлесін қысқартуға; экспорт құрылымының өзгеруіне ықпал етеді.

Бірінші бағыт бойынша ұзақ мерзімді ғылыми болжамдау (30-50 жыл) экономиканың әлемдік үрдістерін ескере отырып, Қазақстан экономикасының дамуына мүмкіндік береді.

Екінші бағыт бойынша елдің демографиялық, экологиялық, инновациялық-технологиялық және экономикалық дамуының басты басымдықтарын, сондай-ақ осы стратегияны іске асырудың жолдары мен тетіктерін айқындайтын 20-30 жылға арналған мемлекеттік стратегия әзірлеу.

Үшінші бағыт бойынша мемлекеттің, бизнестің, ғылым мен білімнің инновациялық әріптестігін құру.

Төртінші бағыт бойынша инновациялық серпіліске қолайлы институционалдық трансформацияларды жүзеге асыру.

Бесінші бағыт бойынша білім беру жүйесі, ақпараттық арналар, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жас ұрпақтың білімі мен дағдыларының қалыптасуына жағдай жасау, қоғамдағы, оның барлық буындағы жағдайында негізгі сатыларға жаңа ұрпақтың уақтылы келуін қамтамасыз ету.

Алтыншы бағыт бойынша Қазақстан халқының инновациялық экономикасын түсіну мен инновациялық ойлауын қалыптастыру.

Жетінші бағыт бойынша Қазақстанның ұзақ мерзімді даму стратегиясын әзірлеу мен жүзеге асыруда ұлттық мүдделердің басымдығын қамтамасыз ету, бұл әсіресе, жаһандану жағдайында өте маңызды.

Біз Д.И.Закированың бірінші бағытымен мүлдем келісіміз жоқ, өйткені, 30-50 жылда ұзақ мерзімді ғылыми болжаммен айналысу мүмкін емес. Себебі, бұл макро және микрoэкономикалық деңгейдегі тұрақты жағдайға байланысты. Мұндай жағдайда қысқа мерзімді және орта мерзімді ғылыми болжамдарды әзірлеуді негізге ала отырып, ұлттық экономиканы дамыту бағытын белгілеу неғұрлым қолайлы деп санаймыз.

Екінші бағыт бойынша бүгінгі таңда стратегиялық жоспарлар, ұлттық бағдарламалар мен жобалар, өңірлік және мемлекетаралық бағдарламалар арқылы іске асырылатын пәрменді стратегиялар бар. Осы кезеңде ұлттық экономиканы дамытуды толық іске асыру мемлекеттік басқарудың барынша икемділігі, қысқа мерзімді және орта мерзімді кезеңдерді егжей-тегжейлі талдау және ұлттық басқару жүйесін уақтылы түзету кезінде ғана мүмкін болмақ.

Дегенмен, автордың негізгі бағыттары осы жұмыстың нәтижелерімен, әсіресе, үшінші бағытпен үйлесімді қылысатынын атап өткен жөн. Еліміз аралас экономикалық жүйе шеңберінде қолдау көрсете отырып, инновацияларды алғашында бюджеттен қаржыландыру және бәсекеге қабілетті жаңа өндірістерді қалыптастыру жолымен әріптестік жағдайында маңызды рөл атқаруы тиіс. Бизнес нарықтың инновациялық тауашаларын игеруде. Ғылыми жаңалықтарды, өнертабыстарды, прогрессивті технологияларды әзірлейді. Білім беру жобаларын іске асыру

және инновациялық серпілісті жүзеге асыру үшін қажетті кадрларды даярлау үшін де іргетас болып табылады.

Зерттеу нәтижелеріне сүйенсек, білім беру, атап айтқанда, жоғары білім беру деңгейі мен елдің ұлттық бәсекеге қабілеттілігі және әлеуметтік-экономикалық даму көрсеткіштеріне елдің инновациялық әлеуеті сияқты факторлар барынша әсер ететінін көрсетті. Сондықтан мемлекеттік саясаттың басты бағыттары ретінде білім беру саласын, ғылым мен елдің инновациялық әлеуетін жаңғырту қажет деп есептейміз.

Осы орайда Қазақстандағы ірі ЖОО-ның бірі М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінде қазіргі экономикалық жағдайларда нарық сұраныстарына нақты жауап беріп, бүгінгі таңда қоғамда сұранысқа ие және ертең қажет болатын білім беру қызметтерінің кеңейтілген кешенін ұсыну мақсатында жаңа нысандарды үнемі жасап, өз қызметін жақсартып отырғанын айта кету қажет. ЖОО-ның оқу процесіне үдемелі технологиялар және оқу жүйелері, әлемдік тәжірибеде кеңінен таралған кадр даярлаудың үш деңгейлі моделі – бакалавр – магистр – философия докторы (PhD) – толығымен енгізілген.

Әсіресе, университеттің ежелгі кафедраларының бірі – «Экономика» кафедрасының жұмысы елеулі. Мұнда ғылыми-педагогикалық қызметпен ғылым докторлары, ғылым кандидаттары және магистр оқытушылар айналысады. Олардың арасында «ЖОО үздік оқытушысы» мемлекеттік грант иегерлері, Еуропа елдерінің ЖОО-да ғылыми тағлымдамадан өткен профессор-оқытушылар бар.

«Экономика» кафедрасында 6B04110 «Экономика» мамандығы және 2019 жылдан бастап 6B04170 «Бағалау» білім беру бағдарламасы бойынша студенттерді жан-жақты даярлау жүзеге асырылуда. 2004 жылы 7M04110 (ғылыми-педагогикалық), 7M04112 (бейіндік) – «Экономика» мамандықтары бойынша магистратура, 2010 жылы 8D04110 – «Экономика» мамандығы бойынша PhD докторантура ашылып, халықаралық стандартқа сай білім бере отырып, жастардың жан-жақты кәсіби тұлға етіп қалыптасуына зор жағдай жасалған. Сонымен бірге жаңа мамандықтар атласына сәйкес, 2020 жылы 7M04113 – «Аграрлық экономика» инновациялық білім беру бағдарламасы әзірленіп, 2 жылдық магистратура ашылды. Осылайша, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінде қазіргі экономикалық жағдайларда білім беру жүйесінің инновациялық бағдарын жан-жақты қолдау және дамыту қажеттілігі ескеріліп, білім беру құрылымы үнемі жаңғыртылып отырады.

Бүгінгі таңда М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті – Қазақстан Республикасының ірі және көп салалы университеті, аймағымыздың инфрақұрылымының дамуы мен қалыптасуына, халықаралық қоғамдастықтағы интеграция мен жаһандану үрдістеріне белсенді қатысатын ғылыми-білім беру, интеллектуалдық, мәдени орталығы.

Гүлжанар ӘБДІКЕРІМОВА,
М.Әуезов атындағы
ОҚУ-дың экономика
кафедрасының доценті,
экономика ғылымдарының
кандидаты.